

Karácsony Sándor

Hárromezeresztendős törvény

Budapest, 1945.

Exodus-kiadás

I.

Ha megkérdeznének tíz magyar embert, hogy miben áll a magyarságuk, tízen tízféleképen válaszolhatnának. Ha megkérdeznék ugyanezt a tíz embert, mi jellemzi a németet, a franciát, az angolt, talán pontatlan válaszokat adnának, de a válaszok nem volnának már annyira eltérőek, mint az előbbi esetben. Ha tíz németet a néemetsége, tíz franciát a franciasága, tíz angolt az angolsága felől kérdeznének meg, sokkal jellemzőbben és jóval egyöntetűbben válaszolnának nálunknál.

őreg hiba ez. Későbbben ugyan látni fogjuk, hogy ebben a nagy tétovaságban is rejtezik jókora adag magyarság s jellegzetesen magyar dolog nem lenni vele tisztában, mi az, hogy „magyar”. Mégsem jó ilyen fontos és lényeges dolog felől még mindig, továbbra is bizonytalanságban maradnunk. Nem azért, mert az ellenkezője napjainkban fölöt-téb divatozik, múló valami a divat, nem érdemes nagyon kapni rajta. Nem is azért, mintha az, aki magyar, sötétben és könyv nélkül is jobban ne tudna magyar módra viselkedni, mint akárki más, aki kótából tanulta. Hanem azért jó tisztában lennünk vele, hogy mi a „magyar”, mert ha tudjuk, hogy mi is hát voltaképen, nem lehet többé bennünket hamisítványokkal és bolondításokkal fálnak állítani. Úgy látszik, minden jel azt mutatja, eljött a tudatosulás ideje erre vonatkozólag. Akárcsak az egyén életében szokott történni: ösztönös megnyilvánulásokról meg kell tudniok pl. a serdülésen túljutott ifjakknak, hányadán vannak vele. Ettől kezdve katasztrófa lenne, ha még mindig nem lenne világos előttük sok minden, amiről korábban jobb volt, ha mitsem sejtettek boldog gyermekfővel.

II.

Itt az ideje, hogy megtudjuk végre, mit jelent „magyarának lenni. Nemcsak úgy van itt az ideje, hogy jó lesz egyszer már erről is értesülnünk, úgy is itt van az ideje, hogy egyre rosszabb csak általánosságokat tudnunk róla.

1. Aki nincs tisztában maga felől és maga körül az élet folyásával, azt nagyon könnyű aprópénzzel fizetni ki. Az, hogy mi „magyar”, olyan híg, meghatározatlan, ködszerű, bizonytalan, semmibevesző, eltorzított fogalom, hogy mindenki azt állíthatja róla, amit épen kedve tart és annyit hihet el belőle, amennyit akar. Legutóbb például nemcsak megjelent, de sikert is aratott egy komoly, filozofálókedvű könyv, amely azt állapította meg a magyarról, hogy az „bujdosó” a némethez viszonyítva, a német ugyanis „vándor”. Még egyszer ismétlem, a könyv jószándékú, magyar nyelven írt, értékes tartalmú mű, de csak azért *láthatott* napvilágot s nyerhette meg sokak tetszését, mert Csáky szalmája ez a fogalom, hogy „magyar”, nincs pontos meghatározása, hiszen fogalmi jegyei sincsenek hiteltérdemlő módon és elegendő mértékben összegyűjtve.

2. Az is veszedelem a „magyar”-ság ügyében, hogy amennyire pontos és megbízható fogalmi jegyei nincsenek, ép olyan gazdag áradással dőlnek belőle a hozzávetőleges, hájánál fogva előrangot, kényre-kedvre garázdálkodó „különös ismertetőjegyek”. Minden jó emberi tulajdonság „magyar” erény, ha jókedvünk van, viszont minden általános emberi gyöngeség „magyar” bűn, ha a rossz óránk épen reánkjött. Milyen nagy szemeket meresztene egy-egy ilyen műkedvelő lélekkutató, ha valaki komolyan felszólítaná, adjon számot róla, honnan tudja, hogy a „magyar” csakugyan az, vagy olyan, mint állította.

3. Gyöngé oldaluk a „magyar”-ság állandó jelzőinek az

elavultságuk, divatból kiment voltuk is. A legtöbb vélekedést örököltük, de még a komolyabb meghatározási kísérletek is meglehetősen múlt századbeli eljárás módok nyomán jutottak némi eredményre. Akár azt vitatom ugyanis, hogy a magyar ember alacsonytermetű, sötéthajú, stb., stb., akár azt, hogy ezer esztendő alatt a népek országútjának mentén annyira összekeveredtünk, hogy Ázsiából jött magyaroknak hamisítatlan utódai már el sem képzelhetők, senki nem vetheti szemünkre, hogy nem mondtunk igazat, vagy tudomány ellenest állítottunk, azt viszont mondhatják, hogy nem mozogtunk a ma színvonalán s nem használtunk fel minden módot és eszközt az igazság kiderítésére, ami most inkább rendelkezésünkre állhatott volna, mint évtizedekkel ezelőtt, amikoról ezek az „igazságok” kelteztek.

4. Vannak aztán a „magyar”-ság állandó jelzői között olyanok is, amelyek nem avult, tehát féligazságokat, hanem megállapítható tévedéseket, tehát áligazságokat tartalmaznak. Például hadd említsem a magyar zeneelméletből ismert úgynevezett magyar skálákat. Ezekről Bartók Béla sok ezer összegyűjtött magyar parasztdal ismeretével állapította meg, hogy egyetlenegy eredeti dallamnak sem alapjai, tehát bajosan „magyar”-ok. Ügy magyarok, ahogy az a tizenöt-husz tősgyökeres népi nótának vélt dal, amelyekről szintén kiderült, hogy a „nép” legnagyobb részében nem is ismeri, kisebb percentjükben énekli őket talán, de eredeti dallamaitól elütő, idegen kölcsönzések valamennyi. (Ilyenekről van pedig szó, mint Szeretnék szántani, Kerek ez a zsemlye, Meg ne mondja komámasszony, stb.)

5. Végére hagytam a „pancsolt” tokaji bort, amellyel egy időben el voltak árasztva a külföldi piacok s amely miatt olyan nehéz volt visszazerezni ennek a márkának a becsületét. Nemcsak tévedések akadnak a „magyar”-ság jelenleg közkeletű fogalmi jegyei között, hanem kimondott hazug-

ságok is. A magyartárgyú filmek is, az idegenforgalomban is újabban egész kis kuriózum álmagyar világot építettek például közénk „jóízű” hejehujázásból, úri murikból, népi táncokból, gajdokból, rokolyákból, gatyákból és háziszóttesekből s ez a világ a valóságban vagy egyáltalán nincs, vagy nem ilyen. De a köztudatban is él ehhez hasonló hazugság elegendő számban. Mekkora ellenmondás van például csak ebben a két egymás mellé tett állításban: A magyar ember egyenes jellem nem szereti a titkolózást. A magyar harcimodor egyik legjellemzőbb fortély a színlelt megfutamodás. Nyilvánvaló, hogy az igazság valahol a mélyen ott rejtőzik, hiszen egyik tételről sem merném ideírni, hogy nem igaz, de a megfogalmazásban mégis hiba lehet, mert különben nem szaladna úgy egyik a másiknak, mint jelen formájában mindakettő.

Az igazság világában kártevő, oda nem illő elem mind az ötfajta: a hazugság is, a tévedés is, az elavultság is, a dilettantizmus is, a felületes hanyagság és hebehurgyaság is! Nem jó ezekkel egy fedél alatt lakni. Tartsunk nagytakaritást közöttük, még pedig haladéktalanul.

III.

A „magyar” a köztudatban úgy él, magyar erényeknek és magyar bűnöknek, mint alkotóknak eredője. Egyfelől „lovagias” nemzet fia, a Beöthy Zsolt-féle „turáni lovas” kései leszármazottja. Más oldalról csupa szalmaláng, a soha össze nem tartás átkával megvert széthúzó természet, az „ej, ráérünk arra még” örök Pató Pálja, várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön.

1. Már így szemrefőre is akad elég meggondolnivaló ezen a szellemi arcképen. A gavallér és lovagias magyar alakja rokonszenves ugyan, de kissé gyanús, hogy állandóan azt emlegetik velünk kapcsolatban kevésbé lovagias és kisebb

mértékben gavallér európai nemzettársaink. A magyar gavallériáról külföldön festett portré erősen hasonlít az itthoni vendéglátóipar munkásainak, portásoknak, pincéreknek, soffőröknek a bőkezű gavallérról táplált hiedelmeihez és hamarabb bizonyul a gyakorlatban „balek”-nek, mint igazi „lovag”-nak. Közeli rokona a könnyelmű és sírva vigadó „gentry” nem valóságos, de idealizált, regényes figurájának is, úgy, ahogy a magyar „urat” magunk között el-ei szoktuk képzelgetni. A lovagias magyar világéletében mindenét odaadta a „kalmárlelkű” nyugateurópaiaknak. Jókai nyelvén szólva „Peczólt” (= bezahlet) uraiméknak az ingét is levetette és sohasem kért, nem is kapott semmit érte. Mindig kárt vallott, mindig kisémmizték, mindig rossz üzletet csinált, de hát nem csoda, nem ért a krajzleroskodáshoz, igazi úr ! Elhiszem, hogy abból nagyon sok mindenkinek volna haszna, ha a magyar valójában ilyen volna. Még azt is elhiszem, hogy éhes disznó makkal álmodik s aki ilyennek szeretné a magyart, lassankint valóságnak veszi szívének titkos vágyát. Még azt is elhiszem, hogy cél szentesítette eszközként iparkodik a magyarba, mennél több magyarba, lehetőleg a magyarság egyetemébe beleszuggestálni, hogy legyen csak ilyen. Mindazáltal nem árt revízió alá venni ezt a kép vázlatot, igazán hasonlít-e rá a valóság?

2. A turáni lovas alakjában meg sok az ellenmondás. Beöthy Zsolt „A magyar irodalom kistükre” c. művecskéjében, mely 1896-ra, a millenium alkalmára íródott, remekbe készítette és a magyar közvéleménnyel el is fogadtatta érvényesnek ezt az alakot. Lovon ül, tekintete elvész a pusztá végtelenjében s ahogy ott áll és figyel, úgy álltában és figyeltében mutatja a magyar lélek jellegzetességeit. Külső-belső tulajdonságait a pusztá adta. Szívós, kitartó, edzett, nem elkényeztetett, továbbá egyszerű, világos az eszejárása, tiszta, éles a szemlélete, nem ismeri a hegyek üreges bar-

langjainak a misztikumát, sem a hegyóriások által elzárt szemhatár korlátait és így tovább. Ilyen volt a magyar ezer esztendővel ezelőtt Ázsia pusztáin s lelkének alaprétege mai napig meghatározza magatartását.

Ez nagyon szép és rokonszenves szavakból faragott szobor. De ha azt mondjuk a magyar „gavallér” problematikus alakjára, hogy alapos revízió alá veendő, erre sem mondhatunk egyebet, ha tetszetősebb is ez az alak amannál. Már első látásra meglátszik rajta egy belső ellenmondás, így lehetne megfogalmazni ezt az ellentétet : vagy megváltozhatatlanok a turáni lovas ezeresztendőös adottságai, vagy megváltozhatnak. Ha megváltozhatnak, hogy lehetnek a hegyek közé került székelyeknek sokszáz év múlva még mindig pusztai nomád alapvonásai? Ha pedig megváltozhatatlanok, hogy asszimilálódhatott pl. Jókai Új földesura, Ankerschmidt lovag olyan rövid idő alatt misztikus barlangüregek és komor fenyőfák között élő ősök ivadékából százszázalékos turáni lovassá? Azért teszem fel így a kérdést, mert a turáni lovast megálmodó kor egyidejűleg harmincmillió magyarról is álmodott, a két elképzelés pedig „üti egymást”. Pedig megint van a mélyen mindkét oldalon jókora adag igazság, csak a fogalmazás ellentétes.

3. Legnagyobb hibájuk ezeknek az elgondolásoknak, hogy azt, ami „magyar”, túlságosan materiális, anyagszerű valaminek tartják. Még ha lelki vonásokról beszélnek, akkor is azt vélik, hogy - vegyük csak a turáni lovas esetét - legeslegeslegelőször adva van a végtelen pusztá, ez kifejleszt a rajta lakó nomád emberen bizonyos testi sajátságokat, azok viszont irányt szabnak a lelki fejlődésnek. Az „asszimilálódást”, az áthasonulást meg olyanformán látják, hogy bizonyos magatartás, mondjuk, a magyar fajú vagy származású többségé megtanulható, utánozható, vagy valamilyen más formán elsajátítható.

Ennek a folyamatnak a homlokegyenest ellenkezője az igaz. A „magyar”-ság lelki probléma. A végtelen pusztában és lehetőségeiben, vagy az erdélyi fennsíkon, vagy ott, ahol történelmi élete folyamán az az embercsoport, amely tegnap és ma „magyar”, megoldandó feladatot kapott, vagy látott és erre a feladatra ömlött ki lelkének egész tartalma sajátosan (és egészen másképen, mintha éppen más feladatot nyert volna). Ha tehát ezerszertendően keresztül egy bizonyos alapmagatartás mai napig nem módosult, vagy legalább észrevehetően nem változott, az nem a pusztai lélek változhatatlanságát jelenti, hanem azt mutatja, hogy az elvégzendő feladat nagyjában ma is ugyanaz, amilyen eredetileg azt a bizonyos lelki magatartást szükségessé tette.

Azt azután már nagyon könnyű lehetségesnek tartani, hogy *ez a feladat* a magyar embernek testi-lelki habitusára alakítólag hatott, hogy a magyar embert ez a sajátosan magyar *küldetés* jellegzetesen másvalamilyen emberré formálta, mint amilyen a nem-magyar ember. Tovább megyek. Ez a „magyar”-ság mindenféle származású és fajú embert magyar emberré formálhat, ha egyszer azt a másik embert megejtette és varázsa alá hajtotta a magyar feladat és a magyar embercsoport társas-lelki funkciói hatni kezdtek benne és rajta keresztül a magyar vállalkozás szolgálatára. Ha lélek-dolganak látjuk a „magyar”-ságot, nem materiális ok anyag-szerű okozatának, akkor egyformán megmagyarázhatónak (bár mindvégig meghatóan transcendensnek) mutatkozik a turáni lovas lelkének időálló alaprétege és az elmagyarosodás jelensége egyaránt.

IV.

Milyen hát, vagy pontosabban mi hát az a magyar lélek, helyesebben magyar társas-lélek, legszabatosabban: mi az, ami „magyar”?

Vigyáznunk kell a meghatározással nagyon. Bele ne esünk abba a hibába, amiben előttünk annyian leledzettek. Ne „cigányfültre” bizzuk magunkat. Valami olyat kell keresnünk, ami kétségkívül és mindenkinek ítélete szerint „magyar”.

Ilyen valami csak egy van már elegyítetlen, eredeti állapotában. A nyelv. A magyar nyelv. De még ez sem a maga teljes egészében. Senki sem hinné el, ha erősködnénk azt állítva, hogy a magyar szókészlet magyar, annyira köztudomású, milyen sok kölcsönszóval, sőt idegen szóval élünk beszédünkben. Van mégis három sértetlenül átmentett nyelvi elemünk, amelyre jó lélekkel rámondhatjuk, hogy annyi idegen hatásnak kitéve és oly sok változás ellenére magyar maradt. Ez a három nyelvi adottságunk: 1. a magyar kiejtés alapja, az ú. n. artikulációs bázis, 2. a magyar grammatika alapelve, a parataxis, magyar nyelvén mellérendelés és 3. a magyar szavak jelentésének, tehát nyelvünk jelrendszerének alapvető sajátossága: a szemléletesség.

1. A magyar kiejtés olyan jellegzetes, hogy ha például közülünk néhányan most Bécsbe utaznának s a legkifogástalanabb szövegű németiséggel elkezdenének beszélni, mégis azt felelnék nekik a bécsiek a válaszukban: Grüss Gott, lieber Batschi. A jó bécsiek komikusan éneklő modorban szokták utánozni a madjar batschi-k német beszédjét. A magyar nyelv artikulációs bázisa az, ami sajátosságának tűnik előttük, eltérő az övéktől s amit ilyenkor évődő kedvükben utánozni próbálnak.

Ez az artikulációs bázis egészen áthatja és megváltoztatja, valósággal magyarrá teszi idegen szavainkat is. Elsősorban úgynevezett népetimológiáink tanúskodnak erről. A magyar baka a waschapparátot vasparádénak érti és ejti, a zapfenstreichot capistrágnak, ha a századparancsnokának Stettka a neve, Kapitány úr Csutká-nak emlegeti. Az idegsoők a

magyar kiejtés szerint hidegcsók, a one step nevű tánc vad-csepp, a Röntgen-géppel megrögtönözték a kórházban. Ennek az artikulációs bázisnak főszabálya az, hogy a hangsúly az első szótagon van és a nyelvnek minden zenei, technikai, testi vonatkozásában ezé a hangsúlyé a legnagyobb szerep. Az időben, az egymásutánban ez a hangsúly porciózza lehetőleg igazságosan egyformán a magyar beszéd menetét, ezért erezkedő a magyar vers, ezért nem időmértékes, hanem hangsúlyos s ezért a zene kísérő szövegét sem a vers és zene hosszú vagy rövid szótagjainak az egyeztetése szerint kell igazítani, hanem hangsúlyos és hangsúlytalan elemeinek a megfelelésével. Körösi, Kanalasi, Körti, Fa – mondja a gyermekek kiolvasó-mondókája s a 3,4,2,1 szótagú részek egymáshoz képest hangsúly szerint egyenértékűek az időbeli egymásutánban. A magyar nyelv épsége ellen sok vétket el lehet követni, de aki az artikulációs bázisnak vastörvényét nem tartja tiszteletben, azt kinevetik, vagy megmosolyogják, maga ez a vastörvény pedig könyörtelenül betelik a vétéseken (az idegen szavak például „megmagyarosodnak”).

2. Ugyanilyen tősgyökeresen „magyar” nyelvtanunkban a mellérendelés, az úgynevezett parataxis elve. A magyar nyelvtonon is sok idegen hatás temérdekét rontott, de az alaptraverzeket nem lehetett megbontani, sem elrontani latin, német és egyéb hatásnak. A helyett, hogy „lemaradtam”, ma már azt mondják, „lekéstem a vonatról”, sőt kezdik azt megszokni, hogy „lekéstem”, sőt „elkéstem a vonatot”, azt azonban sohasem fogjuk megérni, hogy ne ragozzunk, hanem hajlítsunk, hogy fő- és mellékmondataink állítniányaiban érvényesüljön a consecutio temporum elve s Kazinczyt is kinevették vele, mikor a főnevek „nem”-eit utólag pótolni akarta a magyar nyelvben. A ragozás pedig abban különbözik a hajlítástól és ejtegetéstől, hogy ragozás közben a fogalmi elem és viszonyító elem nem különböznek

egymástól annyira, mint amúgy, s a térbeli és időbeli viszonyítás sem különül úgy el: alatt-alól-alá, fölött-fölül-fölé, ben,- ből,- be névutók és ragokban nemcsak a helyhatározás van kifejezve, hanem az az időmeghatározás is, hogy alatta, fölötte, benne volt, alatta, fölötte, benne van, alatta, fölötte, benne lesz, közben mindig ott a fogalmi elem : alsó, felső, belső. A mellékmondat tartalma sincs annyira alárendelve a főmondatnak, mint a latinban, vagy a németben, ezért nincs a mellékmondatban *coniunctivus*. A latin vagy a német a főmondattól való függést fejezi ki, mikor azt mondja: azt állítják róla, hogy ő egy nagyon becsületes ember *legyen*, mi így mondjuk: azt állítják róla, hogy becsületes ember. De általában is, az igazi, hamisítatlan, ízes magyar beszéd jobban szereti és gyakrabban használja a mellérendelést az alárendelésnél. A használt jegyek elszakítását kérő pesti villamosplakát ezért sérti a fülünket és szúrja a szemünket, hiába magyarázkodik: „*miáltal* elkerülhető, hogy mások visszaélést kövessenek el vele”. Ha már semmiképen sem lehetséges ezt a mondatot magyarul fogalmazni meg: „Ha leszáll, tépje össze jegyét, fel ne szedjék mások”, legalább magyarosan szeretnők magunk előtt látni: *ezáltal* elkerülhető. Németül a „*miáltal*” hibátlan, mert a német nyelv a jegy elszakítását tartja fődolognak, a másik témát alárendeli, magyarul a magyarázatos viszonyt tartjuk fontosnak, ami a kérésünk tárgya és kérésünk szerves előzménye közötti oki és okozati reláció mélyén rejtőzik. Száz szónak is egy a vége; a magyar nyelv grammatikájában az igazán „magyar” a nyelvtan minden egyes tényében megtalálható mellérendelés elve.

3. A harmadik jellegzetesen „magyar” sajátosság a szavak jelentésében nyilvánul. A nyelv nem egyéb, mint jelrendszer, egyszerre csudálatos és mégis logikus jelenség, hogy a szavak mindegyike azt jelenti, amit épen jelent. Ha azt

mondom magyar emberek között *háj*, hájat értenek alatta, ha német emberek között mondom ugyanezt, azok is megértnek, hogy szénáról beszélek. Ha most már a nyelv jelrendszerének a szempontjából figyelem, hogy fejezi ki magát a magyar ember német, francia, angol stb. emberekhez képest, mi az, ami a magyar embert e tekintetben jellemzi, azonnal, feltűnően szemembe szökik valami érdekes eltérés. Egyszer falusi tanítót helyettesítettem; a tékozló fiú történetéről volt szó épen. Elmeséltem a gyermekeknek többek között, hogy mikor a tékozló fiú elszegényedett, beállott disznópásztornak s olyan éhes lett, hogy kívánta volna megtölteni gyomrát azzal a moslékkal, amit a disznók ettek. A mese végén megkérdeztem, ki tudná utánam most elmesélni a maga szavaival. Az egyik kisfiú vállalkozott rá, s az idézett részt így változtatta meg igazán a maga szavai szerint: mikor már egészen belevetett lett a sok nem-evéstül, képes lett vóna elenni a hízó elől az ivóst. Ha a két szöveget összehasonlítjuk, azt kell mondanunk, hogy az eredeti görög szöveg szószerinti fordításához képest a törülmetszett falusi beszéd jóval *szemléletesebb*. A magyar jelrendszer „magyar-ságát valóban a szemléleten alapuló volta jelenti. Az európai nyelvek közül a német például sokkal inkább elvont. Vegyük észre, mennyivel elvontabb a „moslék” mint az „ivós”; a „disznó”, mint a „hízó”; az „üres” gyomor, amelyet meg kell tölteni, mint ez a kitétel: belevetett (az a baromfi, amelynek a bélit már kivetették, talán odaadták a macskának, behorpad s az üres gyomrú ember csakugyan hasonlít a belevetett baromfihoz). A magyar nyelv ezért szereti jobban a mondatformát a kifejezésformánál, az igét a névszónál, az egyes szavak jelentésének módosítását különféle képzőkkel és a főnevek közt a konkrétumokat inkább az absztraktumoknál. Az idegen szó tehát azért nem veszedelmes a mi nyelvünkben, mert ha meghonosodik, az artiku-

lációs bázis áthasonlítja, a grammatika képzői, ragjai, ige-kötői és összetételei beépítik maguk közé, harmadsorban pedig a magyar szemlélet új képi erővel ruházza fel s a magyar képek világában magyar képet hordozván, maga is magyarrá válik. A *tizedes* altiszti rang jelzése magyar, a *káplár* idegen szó; Korporai volt eredetileg és németül. Mégis a káplár-t érezzük magyarabbnak - a képek miatt. Nem mondhatjuk, hogy tizedestempó, azt sem hogy tizedestermészetű ember. Azt mondjuk: káplártempó, káplártermészetű ember. Nagy, fehér házőrző kutyának is lehet Káplár a neve, Tizedes aligha.

Összegezzük az eddig mondottakat. „Magyar” a magyar nyelv artikulációs bázisa, grammatikájának mellérendelő elve és jelrendszerének a szemléleten alapuló képi ereje.

V.

Van-e abban valami közös tényező, ahogy a magyar jelrendszer elvonás nélkül, logikai viszonyok megállapítása nélkül, egyszerűen a szemléletből elindulva, mindjárt máiki is fejezi a másik ember számára azt, amit ki akart fejezni? Meg hogy a mondanivalóját sorban, egymás mellé rakja úgy, ahogy következnek? Végül hogy a mondanivalóját, mint beszédet is igazságosan egymás után porciózza ki? Van. Ugyanaz a lélek végzi mind a hármát, ugyanazzal a lelki munkával. Csak háromféle közegben végzi, innen a hármasság háromfélesége. A jelrendszer a leglelke a beszédnek, az artikuláció a legteste, a grammatika viszonyítja egyiket a másikhoz.

1. Milyen ez a lélek és milyenfajta munkát végez? Ha a többi európai nyelvhez képest felelünk erre a kérdésre, azt kell válaszolnunk, hogy a beszélő, a nyelvvel élő magyar lélek nem olyan alanyi, mint a többiek, sokkal tárgyibb náluknál. Azzal például, hogy nem von el, hanem a

konkrét szemléletből készíti a jelt, megmarad a rajta kívül eső tárgyi világban s saját lelkéből nem ad hozzá még annyit sem, amennyi az elvonáshoz, mint akart művelethez szükséges volna. Ha azt mondom, absztrakté: nem őszinte, már ítéletet mondtam róla, ha úgy mondom ugyanezt konkrété : nem úgy reszket, ahogy fázik, egyszerűen csak leírtam, elbeszéltem egy tényt vele kapcsolatban, az ítéletet, hogy: ez azt mutatja, nem őszinte, már nem én mondom ki, hanem a másik ember, akinek beszéltem. De a beszéd magyar módon való hangsúlyozása és tagolása épen ilyen tárgyi természetű tudomásulvétele az időbeli egymásmelletiségnek, mikor a jel megszületett. Az például, hogy a magyar verselés ereszkedő jellegű, többek között azért is fejlődött ilyené, mert a természet ritmusát azonnal közvetítette s nem vegyítette bele azt az alanyi vonást, hogy hol az eset előtt, hol utána *vettem észre* a változást. A magyar vers beszámol a változásról *azon nyomban*, úgy, ahogy magam teljes kikapcsolásával az időbeli egymásutánban végbement. Azért van a hangsúly, a változás hordozója kivétel nélkül mindig elől s azért *egyformák* a beszéd taktusközei mindig. Végül ugyanaz a tárgyi, objektív lélek nyilatkozik meg a mellérendelés elvében, amely nem ismer alárendelt és fölrendelt félt, hanem épúgy egymás mellé szerkeszti mondanivalójának egyes tagjait, mint ahogy saját Én-jét és a saját Énjén kívül eső világot vagy a másik embert egymás mellett szemléli és beszédközből is egymás mellett szemlélteti.

2. A magyar lélek tehát miközben a nyelvvel él, minden tekintetben tárgyi, azaz objektív. Másik kérdés: milyen munkát fejt ki, miközben ilyennek mutatkozik? Ha erre a kérdésre is a többi európai nyelvhez képest válaszolunk, azt kell rá felelnünk, a lehető legegyszerűbb lelki munka ez: úgy, ahogy a dolgok a szemléletben egymás mellett vannak, a képzeletben is egymás mellé szerkesztődnek, a

beszéd során is egymás után következnek. A többi nyelv keretén belül megmutatkozó alanyi lélek sokkal komplikáltabb munkát végez. A magyar lélek tartalma: tárgyi, objektív, a magyar lélek munkája: egyszerű, primitív. A magyar lelek: Ázsia lelke. A szubjektív és komplikált európai lélekkel szemben a magyar lélek még mindig: ázsiai jellegű. Az, *amit* a magyar lélek nyelvvel élve és minden egyéb megnyilvánulásában kifejezni próbál, már Európa, de az, *ahogy* kifejezi (tárgyiasan és egyszerűen), az Ázsia. Ez az ázsiai módon megélt Európa teszi a magyar lelket sajátosan, egyedülállóan „magyar”-rá.

3. A német például nemcsak nyelvében, hanem egész egyetemes élete szerint is absztrakt, alá- és fölérendelő, kimért. A magyar is nemcsak nyelvében, hanem egyetemes élete szerint: konkrét, mellérendelő és nem kimért, hanem kiporciózott. Nem különb, nem is alábbvaló egyik a másiknál, hanem más.

VI.

Ha az úgynevezett magyar bűnöket az európaiságot ázsiai módon élő magyar lélek szerint tekintjük, nyomban kiderül róluk, hogy magyarok ugyan, de nem bűnök, hanem megannyi magyar magatartás, a „magyar” megannyi adottsága. Nem erény, nem bűn, hanem egy bizonyosfajta mód, ahogy a bűnök vagy erények egyaránt megnyilvánulhatnak.

1. A *szalmaláng* például leglényege szerint rendkívül magas hőfokon nagyon rövid idő alatt végbemenő elégsé. Bűn, ha olyankor megy végbe, mikor aránylag huzamos ideig kellene az égésnek megtörténnie, alacsonyabb hőfok mellett. De erény, ha intenzív és pillanat alatt lefolyó cselekvésre volna szükség. Ha a maga valóságában értékeljük a szalmalángot, azon kívül, hogy tisztában vagyunk vele, micsoda, még azt is meg kell kérdeznünk: ott, ahol magyar

élet folyik, van-e szükség a pillanatnak néha csak ezredrésében azonnali döntésekre, intuitív munkára, hirtelen elégsre, rövid cselekvésre, hosszú szenvedésre? Ismerjük a magyar történelem egymást váltó jeleneit, tudjuk jól, milyen mozgalmas, milyen kiszámíthatatlan, milyen sokszor egyének pillanatnyi elhatározásán fordult egyik fázisból a másikba. Ismerj ük rokonalanságunk és más népekkel való egybekeveredetségekünk következtében kialakult helyzetünket is: többé-kevésbé a felderítő osztagok, előretolt őrségek, érintkezésük-szakadt egyes csatárok sorsát kellett és kell élnünk. Szükségünk van *lelkesültségre* s a szalma-
lángban erre meg van az alap. Vigyáznunk kell a szalma-
lángra: ne hiába lobbanjon újra meg újra el. Gazdálkodnunk kell az intenzitásával, de jaj lenne nekünk, ha életstílusunk ezentúl már nélkülözni volna kénytelen.

2. A *széthúzás* sem bün, hiszen azt már mégsem szabad állítani, hogy eddigi sorsunk szakadatlan bünök láncolata. Már pedig mindig kettösség jellemzi a magyar életet, mióta csak történelemben tudatosult. Már Ázsiából úgy jöttünk ki: voltak, akik otthonmaradtak. Európai sorsunk is így alakult: maradjunk hazánkban – kalandozzunk a németrómai birodalomban egyre gyakrabban, egyre beljebb. Maradjunk pogányok – legyünk keresztyénekké. A keleti formát fogadjuk el, nem: a nyugatit. Későbbben is: hova csatlakozunk, némethez, vagy göröghöz, csehhez, lengyelhez, törökhöz, franciához? Kuruc vagyok: labanc vagyok. Gravami-nális politikát üzök – felmegyek Bécsbe udvaroncnak. Elébb gazdasági függetlenség kell – nem, hanem politikai 48-e, vagy 67? És így tovább a legmáig. Kétségkívül sok baj és szenvedés származott abból, hogy a véleménykettösség épen a legfontosabb történelmi pillanatokban gátjául szolgált az egységnek. De volt egy nagy ajándéka is: a másik ember képzete saját Én-em mellett. Isten hatalmas leckét

adott fel számunkra, mikor arra szorított bennünket pedagógiájával: tanuljunk megismerni, számbavenni, tisztelni és osztályostársnak életünkbe belekalkulálni Én-ünkön túl a másik felet. Mai napig sem tanultuk meg jól ezt a leckét, újra meg újra felkapjuk épen azért új meg új korszakokban ismétlésre, de az bizonyos, hogy ma már mi vagyunk Európában a legtárgyilagosabb, a legalkotmányosabb, a legmegértőbb, a leglovagiasabb nép. Megint csak azt kell kérdeznünk azon túl, hogy már ez bizony így van : szükséges-e, jó-e, hogy így legyen. Itt élünk a germán, latin és szláv tenger közepén, germán, latin és szláv kislépek között egyes-egyedül uralt-áltájiak, ortodoxia, izlám találkozásában, a keresztényiség minden fajára iskolázottan, az ázsiai pogányság életstílusát pedig formáiban máig megőrizve. Feladatunk kettős: tanulni a nyugattól, továbbadni a keletnek. Nekünk szükségünk van arra, hogy megtanuljunk a másik emberre nézve élni. Nekünk nem elég kritika nélkül jutnunk egysegre, ki kell veszekednünk és egymáshoz képest megte-remtenünk az egységet. Ez a magyar „széthúzás” Isten szerint való értelme.

3. A *patópáلكodás* is csak akkor bűn, ha a hanyagságot, elmaradottságot, az időlopást, a halogatást, a félbeszerbe hagyott munkát és a nagy eredménytelenséget nézzük és nem tekintünk a hátamögé. A patópáلكodás leglényege megint csak ázsiai vonás. A kimért időben mozgás szubjektív időt feltételez. A tőlünk független idő: időtlen idő, örök-kévalóság. Aki abban mozog: ráér. Az ázsiai cselekvés nem mérhető a rövidsége miatt (szalmaláng). Az ázsiai szenvedés a hosszúsága miatt nem mérhető. Ebben szenved a magyar, a szalmalángban cselekszik. Az pedig köztudomású és sok megbeszélést nem is igényel, hogy a magyart sokszor csak az mentette meg a megsemmisüléstől, hogy nagyon jól tudott időtlen időben szenvedni. Nagyon nagy ereje a

magyar léleknek a passzív ellenállás, a passzív rezisztencia. Ennek köszönhetjük legutóbb a 67-es kiegyezést, sőt, úgy-látszik, jelenlegi problémáink megoldása is ezen fordul.

4. A *sültgalamb*, mondjuk meg őszintén: csodavárás. A kimért térségben és kimért időben az oki viszony törvénye szerint mennek végbe a történések. A magyar lélek azonban a határtalan térben és az időtlen időben mozdul előre, vagy vesztegel. Az időtlen idő aktivitása a szalmaláng, passzív rezisztenciája a patópálokodás, azt már láttuk. Tegyük hozzá, hogy a „széthúzás” „másik ember”-ét meg csak a határtalan térben lehet úgy tudomásul vennünk, hogy: van elég hely, férjünk meg egymással, különben kénytelenek volnánk leigázni, vagy leigáztatni általa, a mellérendelés elve a határtalan térség ajándéka. (Ez az ázsiai pusztá értelme, nem a „turáni lovas”.) A magyar lélek már sokszor elpusztulhatott volna a kimért tér és kimért idő oki-okozati viszonyában. Nincs annak okos magyarázata, miért maradt meg mégis. Csoda ez. Nem a sültgalamb csodája, de csoda. Meg ne foszd a magyar lelket „csodálatos”-ságától, mert belepusztul. Új meg új csodák viszik tovább és éltetik új meg új ezredéveken keresztül.

Nem a szalmaláng, a patópálok, a széthúzás és a sültgalamb népe a magyar. A végtelenség és örökkévalóság csodaképen élő lelke ő. Ázsia és Európa öleléséből született lélek. Addig mindenesetre élni fog, mert addig dolga van, míg Ázsia és Európa egyek nem lettek. Még egy ezerévet tehát igencsak. Lehet többet is. Csoda lesz, ha fel nem örlődik, de ez a csoda meg fog történni mégis. Elfér a végtelenségben és telik az örökkévalóságból.

Ezt a könyvet az
Exodus
adta ki Budapesten.
A kiadásért felel:
Szabó Imre.
Nyomtatta
Kner Izidor könyvnyomdája
Gyomán,
1945 december havában,
Bodoni Antiqua betűkkel,
1000 példányban.